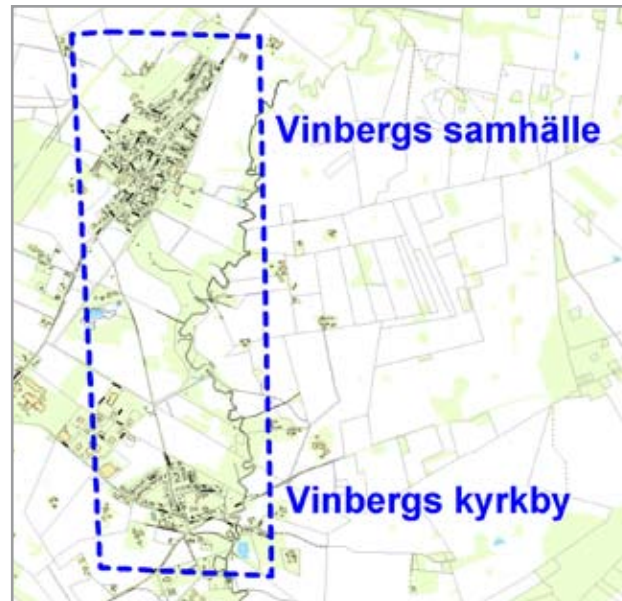

11. VINBERGS KYRKBY OCH SAMHÄLLE

Vinberg är en bördig jordbruksbygd som genomkorsas av Vinån och gränsar till Ätran i sydöst. Slättlandet i väster är gammal sjöbotten som dikades ut under 1800-talet. I Vinåns dalgång ligger kyrka, prästgård och kvarn. Den tidigare kommunen Vinberg införlivades med Falkenberg 1971.

Vinbergs kyrkby strax norr om kyrkan har gett namn åt socknen. Där finns idag en småhusbebyggelse med bostäder, skola och några serviceställen. En bygdegård uppfördes 1933 vid Hällebergsvägen i kyrkbyns utkant. Den användes som läger för polska flyktingkvinnor

på 1940-talet och som socknens första skolbarnsbespisning på 1950-talet. Huset byggdes om på 1960- och -90-talet och används fortfarande som samlingslokal.

Ovan: Kvarnen vid Vinbergs kyrka. Till höger: Bygdegården i kyrkbyn.

Vinbergs samhälle ligger ca 2 km norr om kyrkbyn. Samhället växte fram omkring järnvägsstationen vid den smalspåriga banan, den s.k. Pyttebanan mellan Falkenberg och Limmared, som för Vinbergs del trafikerades mellan 1894 och 1959.

Svenljungavägen är samhällets genomfartsled väster om den tidigare järnvägssträckningen. Mellan vägen och den f.d. järn-

vägsstationen finns en äldre bebyggelse med bostäder och byggnader med anknytning till verksamheter. På båda sidor om Svenljungavägen, centralt i samhället, ligger ett område med flerbostadshus från 1980-talet i två våningar. Bebyggelsen österut består i första hand av bostäder med äldre hus närmast centrum och yngre villakvarter i utkanterna. I sydöst ligger ett stort ålderdomshem och en liten förskola.

Överst till vänster:
Apelsinvägen från norväst. Det ljusa huset har innehållit ett snickeri.
Överst till höger:
Citronvägen från sydväst.
Ovan till väster:
Apelsinvägen med den f.d. järnvägsstationen till höger.
Ovan till höger:
Hällerrupsvägen från sydväst med flerfamiljshusen i bakgrunden.
Till höger:
Ålderdomshemmet vid Vinbyvägen från sydöst.

Överst:
Del av skolområdet i Vinbergs kyrkby med skolhuset från 1914 i fonden.
Till vänster:
Hällebergsvägen i Vinbergs kyrkby. I byggnaden har funnits ett snickeri.

Under 1900-talets första decennier var järnvägen viktig för virkestransporter från skogsbygderna i inlandet mot kusten. Därefter övertogs transporterna av lastbilstrafiken. Åkerirörelsen blev en betydelsefull näring för Vinberg. Exempel på andra tidigare verksamheter i bygden är stenhuggeri och hästuppfödning under decennierna kring förra sekelskiftet. I kyrkbyn fanns en skofabrik. Betongindustrin på Vinbergs hed startade på 1960-talet och blev bygdens största industri. Vinbergs samhälle hade tidigare många bu-

tiker och småindustrier, så som Ruts Bageri från 1950-talet med gräddringar som specialitet, ”Ruts ringar”. Bageriet och en smedja låg på den plats där hyreshusen nu ligger. Flera verksamheter har under senare år flyttat ut till Vinbergs hed.

1952 slogs Vinbergs kommun ihop med Ljungby. 1964 inleddes ett samarbete i ”Falkenbergblocket” som föregick kommunsammanslagningen 1971.

Tre värdenhetliga områden har valts ut:

Värdeenhetsliga områden i Vinberg

— karta sid 194

1. Området kring Vinbergs kyrka

En unik miljö med prästgård, trädgård, friluftskyrka och kvarn, där varje enskild byggnad såväl som området i sin helhet är av mycket stort kulturhistoriskt värde.

2. Hedvägen i Vinbergs kyrkby

Längs Hedvägen ligger äldre byggnader för handel och småindustri och välbevarade villor från ca 1930-talet och framåt.

3. Området vid f.d. järnvägsstationen i Vinbergs samhälle.

En fortfarande aktiv plats med Vinbergs Lantmanna och andra verksamheter.

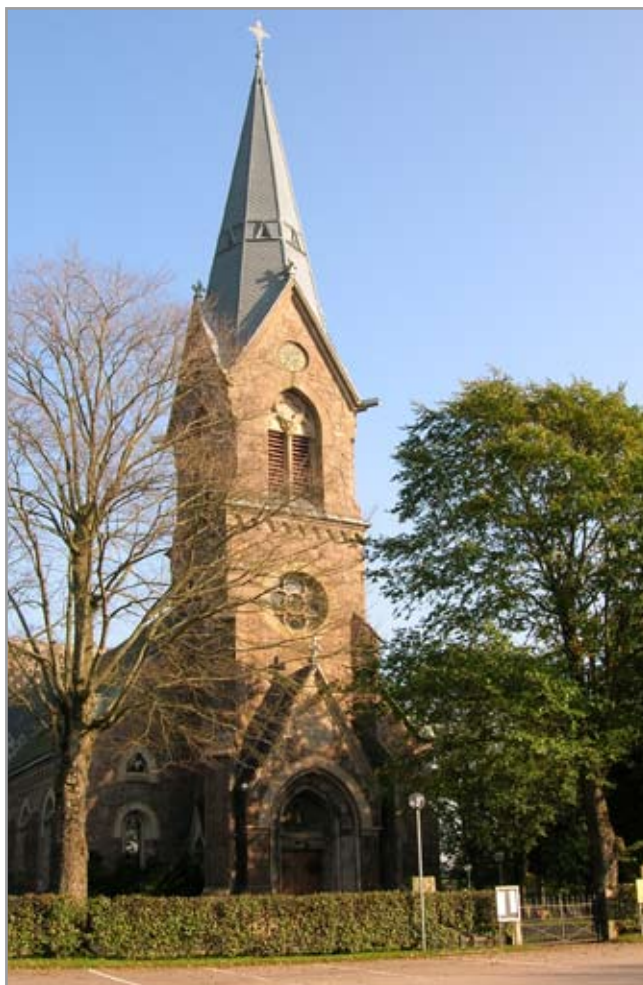
11:1. OMRÅDET KRING VINBERGS KYRKA

Vinbergs kyrka uppfördes efter ritningar av göteborgsarkitekten Adrian Crispin Petersson, som även ritade Falkenberg kyrka. Den invigdes 1899 och ersatte en äldre kyrka i romansk stil från 1100-talet. Vissa inventarier och båda kyrkklockorna flyttades till den nya kyrkan innan den gamla, som hade blivit för liten för socknens växande befolkning, sprängdes med dynamit 1910. En idegränshäck markerar nu de tidigare murarna, och platsen med den omgivande gamla kyrkogården med sin entréport från 1806 används som friluftskyrka.

Den nya kyrkan är uppförd i vertikal nygotisk stil med bastanta stenmurar i granit och mönstrat skiffertak. Den ljusa interiören i nationalromantik är särskilt omtalad för takmålningen i koret med guldstjärnor på kornblå botten.

Under 1930-talet med dess mer sparsmakade stilideal anklagades kyrkan för sin ”skrytsamma, billiga och gottköpsaktiga arkitektur”. (Citat ur Larsson 1972.) Men med tiden har arkitekturen kommit att uppskattas alltmer och vid en restaurering på 1960-talet fick kyrkan behålla sitt ursprungliga utseende. Antalet fasta sittplatser minskades dock från 750 till 450. Mönstret i skiffertaket var det som arkitekten ursprungligen hade tänkt sig och tillkom under restaureringen.

Kyrkan från väster.

Församlingshemmet söder om kyrkan byggdes 1978-79 efter ritningar av arkitekt Helge Bloch från Falkenberg. Som en traditionell hallandsgård har den tre längor kring en gårdsplan.

Vid kyrkogårdens asklund ligger ett bårhus från 1950-talet. Bakom kyrkogården, i öster, sträcker sig en 70 m lång faluröd byggnad från 1920-talet med kyrkstallar, ursprungligen 26 stallplatser.

Prästgårdens nuvarande huvudbyggnad är uppförd 1798 för kyrkoherde Olof Öhrvall. Hemmanet Prästgården finns belagt sedan 1500-talet. Prästsonen Olof von Dalin föddes i Vinberg 1708 och blev känd som författare och skald i Stockholm. Han skrev bl.a. "Svea Rikes historia" och hedras med en minnessten nära prästgården. Författaren Amalia Björck föddes också i Vinbergs prästgård och

skildrade sin hembygd i dikter och prosa. Hon avled 1969.

Bakom prästgården finns en stor förvildad trädgård som ursprungligen anlades av Olof von Dalins mor, Margareta Brita, och hans styvfar, kyrkoherde Severin Bökman. Trädgården var då i barockstil med kryddgård, kålhage och humlegård. En kanal avskiljde en ö kallad "Prästens ö" med lusthus och lindallé.

Trädgården kom senare att innehålla fruktträd och ändrades därefter till engelsk park. I början av 1900-talet fanns en råkkoloni i de höga träden på ön. Där finns fortfarande rester av dammar för rudor och karpar. Trädgården är emellertid så igenvuxen att den är svår att ta sig fram i. Kanalen liknar idag mest ett grunt dike.

Församlingshemmets entré.

Bårhuset från sydöst.

Kyrkstallarna.

Prästgårdens entré.

I Vinån, västerut i området, ligger en vattenkvarn som användes som bygdekvarn fram till 1970-talet. Kvarnhuset är från 1900-talets början och mjölnarbostaden från sent 1800-tal, båda mycket välbevarade. På platsen finns kvarn omnämnd redan 1569, i Lunds Stifts Landebok, som tillhörande präst-

gården. Idag är byggnaderna privatägda. Lantgården i sydost, som också är privatägd, är det tidigare prästlönebostället.

Området kring Vinbergs kyrka ingår i turistprojektet "Ekomuseum nedre Ätrådalen" med 60 utvalda besöksmål.

Längst till höger:
Mjölnarbostaden.
Under: Kvarnen från nordväst.
Till höger: Inskription på gravmonument på gamla kyrkogården.
Under:
Porten från 1806 till gamla kyrkogården.

Värdering och rekommendationer Vinbergs kyrkomiljö

Området kring Vinbergs kyrka har en unik samling intressanta, välbevarade och vackra byggnader som var för sig har stor betydelse för ortens historia. Naturområdena med vattnet, den gamla trädgården och det omgivande kulturlandskapet samverkar med byggnaderna och de två kyrkogårdarna till att skapa en mycket särpräglad och värdefull miljö.

Kyrkan och kyrkogårdarna är redan skyddade i kulturminneslagen och hela miljön är ett av Falkenbergs kommuns sex riksintressen enligt miljöbalken. Området upptas även som särskilt kulturhistoriskt värdefullt i Falkenbergs kommuns kulturmiljövårdsprogram från 1991, "Bygd att vårda!". Byggnaderna och de kringliggande naturområdena bör även skyddas i detaljplan. Ny- och tillbyggnader bör undvikas i och i närheten av området. Vid restaureringar bör antikvarisk expertis konsulteras. Önskvärt är att trädgården bakom prästgården snarast restaureras och att kanalen grävs ut.

11:2. HEDVÄGEN I VINBERGS KYRKBY

Hedvägen går från Vessigevägen i söder rakt genom Vinbergs kyrkby. Åt norr fortsätter vägen till Vinbergs samhälle. Vid korsningen med Hällebergsvägen åt väster ligger äldre byggnader med bostäder och verksamheter, så som bilverkstad och charkuteributik. Den s.k. Köttboden är inrymd i en byggnad i n-tusten och tegel som uppfördes för Vinbergs mejeri 1898.

Norr om det f.d. mejeriet längs Hedvägen finns välbevarade bostadshus från ca 1930-60-talen på stora tomter, symmetriskt placerade med entréerna mot Hedvägen. Längs Vinbovägen i öster och Ringare-Gustafs väg/Bergtallsvägen i väster är villorna byggda senare, på 1960-70-talen. Glaserat taktegel är vanligt på bostadshusen i trakten.

Väster om Hedvägen ligger Vinbergs skola där den äldsta byggnaden är det gamla skolhuset från 1914. Vid Hedvägen ligger också en tennisbana som anlades 1965 av Kyrkbyns Tennisklubb.

**Till vänster: Det gamla mejeriet.
Under till vänster: Bilverkstad vid Hällebergsvägen - Hedvägen.
Under till höger: Villa vid Hedvägen.**

Till vänster och överst till höger: Hedvägen.
Mitten till höger: Ringare-Gustafs väg med gaveln
mot Hedvägen.
Till höger: Vinbovägen.

Värdering och rekommendationer Hedvägen i Vinbergs kyrkby

Längs Hedvägen ligger välbevarade och kulturhistoriskt intressanta byggnader med bostäder och verksamheter av betydelse för ortens utveckling och historia.

Vid restaureringar av de äldre ombyggda husen i söder är en återgång till ursprungligt utseende önskvärt. Villorna längs Hedvägen, Vinbovägen och Ringare-Gustafs väg/Bergtallsvägen bör behålla sina tidstypiska utföranden och helst också det glaserade takteget där sådant förekommer. Eventuella tillbyggnader på husen längs Hedvägen bör förläggas till tomternas baksidor.

11:3. OMRÅDET VID F.D. JÄRNVÄGSSTATIONEN I VINBERGS SAMHÄLLE

Den f.d. järnvägsstationens exteriör är mycket välbevarad med sin semafor och rester av banvallen. Platsen har hedrats med en minnessten och ett miniatyråg i trä. På andra sidan den gamla järnvägen finns en idrottsbana. Norr om stationen breder en stor asfaltsplan ut sig mot Lantmannas väldiga huvudbyggnad.

Vinbergs Lantmanna är en egen medlemsägd förening som nyligen firade 100-årsjubileum. 1902 konstituerades Vinbergs Inköpsförening, som ändrade namn till Vinbergs kooperativa handelsförening och från 1930-talet blev Vinbergsortens Lantmannaförening. Föreningen har ca 150 medlemmar från fortfarande aktiva jordbruk i bygden.

Huvudbyggnaden uppfördes 1928 som magasin, kontor, kvarn och sädeskross. Den har byggts ut och om i flera omgångar, och

inrymmer numera också butiksförsäljning av produkter för lantbruket såsom foder, utsäde, gödsel, järnartiklar, trädgårdsvaror m.m. Tornet på taket påbyggdes på 1970-talet för upptransport av säd och används i samband med rensning av utsäde.

Ovan: Lantmanna från sydväst. Under: Från norr.

Vid asfaltsplanen ligger fler byggnader som innehåller Lantmannas förråd och utrustning. Den f.d. ladugården inköptes av grannen Nygård på 1960-talet. Plåtskjulet tillkom på 1980-talet. I en liten vit byggnad finns mätinstrument för en spannmålsvåg.

Andra verksamhetsbyggnader i området är bl.a. ett f.d. bussgarage vid Pärönvägens slut och en ekonomibygnad mittemot, där det funnits ett hönseri. Det tillhörande bostadshuset i egenartad byggnadsstil sägs vara uppfört med inspiration från Amerika.

Garaget sett från väster.

Det f.d. hönseriet till vänster.

Värdering och rekommendationer för området vid f.d. järnvägsstationen i Vinbergs samhälle

Vinbergs samhälle växte fram kring den dåvarande järnvägsstationen. Lantmannas magasin och andra byggnader med verksamheter förlades naturligt till området kring stationen. Trots att järnvägen inte finns kvar är området fortfarande livfullt och präglad av Lantmannas omfattande verksamhet. Stationshuset, Lantmannas huvudbyggnad och det gamla hönseriet är välbevarade och ger platsen atmosfär och historisk kontinuitet.

Verksamheter bör uppmuntras i området men större nybyggnader undvikas alltför nära de gamla husen. Lantmannahuset bör dokumenteras mer utförligt.